ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ З ПИТАНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ (CEPEJ)

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОГО УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ В СУДОВИХ ПРОВАДЖЕННЯХ: ПРИНЦИПИ, ПРАКТИКА, ТЕХНОЛОГІЇ

УХВАЛЕНО CEPEJ НА 46-МУ ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ
(18–19 ЧЕРВНЯ 2026 РОКУ)
CEPEJ(2026)2

cepej
European Commission for the Efficiency of Justice
Commission européenne pour l'efficacité de la justice
COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Французьке видання:
Commission européenne pour l'efficacité de la justice (CEPEJ) – Lignes directrices pour une interprétation de qualité dans les procédures judiciaires : principes, pratiques, technologie.

За думки, висловлені в цьому документі, відповідає автор (автори); вони не обов'язково відображають офіційну політику Ради Європи.

Відтворення уривків обсягом до 500 слів дозволяється, крім випадків використання з комерційною метою, за умови збереження цілісності тексту, невикористання уривка поза контекстом, ненадання в ньому неповної інформації та недопущення введення читача в оману в будь-який інший спосіб щодо характеру, обсягу чи змісту тексту. Джерело тексту завжди має бути зазначено так: «© Рада Європи, рік публікації». Усі інші запити щодо відтворення/перекладу всього документа або його частини слід надсилати до Відділу підготовки документів і публікацій (SPDP) або на адресу publishing@coe.int.

Усю іншу кореспонденцію щодо цього документа слід надсилати до Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) або на адресу cepej@coe.int.

Дизайн обкладинки та макетування:
Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), Генеральний директорат з прав людини та верховенства права, DG1, Рада Європи

Фото: Shutterstock
© Рада Європи, червень 2026 року

Зміст

Вступ 3

Компонент I. Організація та забезпечення якості — принципи, рекомендації та належні практики 8

Керівний принцип 1. Кваліфікаційні вимоги 9

Керівний принцип 2. Реєстри (або аналогічні списки) та допуск усних перекладачів 10

Керівний принцип 3. Умови праці, підготовка та винагорода 11

Керівний принцип 4. Виняткові заходи за відсутності кваліфікованого усного перекладача 13

Керівний принцип 5. Забезпечення та оцінювання якості 15

Компонент II. Робота з усними перекладачами — принципи, рекомендації та належні практики 17

Керівний принцип 6. Чітке визначення ролі: усний перекладач здійснює усний переклад 17

Керівний принцип 7. Форми спілкування та види усного перекладу 18

Керівний принцип 8. Регулювання черговості висловлювань і темпу провадження 19

Керівний принцип 9. Видимість, чутність і словесне уточнення 20

Керівний принцип 10. Неоднозначність і фіксація уточнень у протоколі 21

Компонент III. Усний переклад із застосуванням технологій — принципи, рекомендації та належні практики 21

Керівний принцип 11. Формати та види усного перекладу у провадженнях із застосуванням технологій 22

Керівний принцип 12. Умови усного перекладу у провадженнях із застосуванням технологій 23

Керівний принцип 13. Технічна відповідальність і мінімальні стандарти 24

Керівний принцип 14. Прозоре використання систем із застосуванням ШІ та автоматизованих систем 24

Керівний принцип 15. Документування, нагляд і перевірка 25

Компонент IV. Доступність та усний переклад, орієнтований на потреби користувачів — принципи, рекомендації та належні практики 25

Керівний принцип 16. Планування забезпечення доступності та врахування уразливого становища 26

Керівний принцип 17. Мовна підтримка для забезпечення доступності та внутрішньомовний усний переклад 27

Керівний принцип 18. Переклад жестовою мовою та міжнародна жестова комунікація 28

Керівний принцип 19. Переклад усного мовлення в текстову форму для глухих і слабкочуючих осіб 29

Керівний принцип 20. Спілкування спільною для учасників мовою та субтитрування в режимі реального часу 30

Вступ

1. Якісний усний переклад у судовому провадженні дає всім учасникам змогу розуміти інших і бути зрозумілими незалежно від мови, якою вони говорять. Він безпосередньо сприяє справедливому й ефективному здійсненню правосуддя та зміцненню довіри до системи правосуддя. Усний переклад часто вважають успішним, якщо мовлення перекладача є плавним, а переклад — точним з мовного погляду. Однак на практиці спілкування під час судового провадження часто буває складним, емоційно напруженим або конфліктним. Висловлювання мовою оригіналу можуть бути уривчастими, неоднозначними або сформульованими з певним розрахунком, і ці особливості мають бути точно відтворені в усному перекладі. Робота перекладачів вимагає точності, неупередженості й надійності, а непорозуміння можуть мати серйозні правові наслідки.

2. Розвиток технологій дедалі більше впливає на багатомовне спілкування. Дистанційні та гібридні судові засідання, субтитрування в режимі реального часу, системи перетворення мовлення на текст і засоби комунікації, що використовують штучний інтелект, можуть розширити доступ до усного перекладу. Водночас їх використання вимагає особливої уваги до чіткості й надійності комунікації, процесуальної справедливості, прозорості та належних гарантій.

3. Цей документ[1]містить практичні рекомендації щодо забезпечення якості усного перекладу в судовому провадженні. Його адресовано національним судовим органам[2] та правникам, які беруть участь в організації та проведенні судових проваджень. У керівних принципах основну увагу приділено умовам, що сприяють точному усному перекладу, чіткому визначенню ролей, ефективній співпраці в судових провадженнях за участю перекладача та відповідальному використанню технологій.

4. Документ ґрунтується на наявній правовій та інституційній базі, зокрема на Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ), інших відповідних стандартах та інструментах Ради Європи[3], а також на Директиві 2010/64/ЄС про право на усний і письмовий переклад у кримінальному провадженні. Документ також спирається на дослідження в галузі усного перекладу, практичний досвід, принципи професійної етики та стандарти Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) і водночас чітко орієнтований на практичне застосування.

[1] Цей документ підготовлено професором Мірою Кадрич-Шайбер, професором у галузі усного перекладознавства та дидактики перекладу Центру перекладознавства Віденського університету (Австрія).
[2] Для цілей цього документа під «судовими органами» розуміються суди, судді, прокурори та інші судові органи, відповідальні за проведення судових проваджень.
[3] Як-от Керівні принципи CEPEJ щодо відеоконференцзв'язку в судових провадженнях та Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту (ШІ) у судових системах та їхньому середовищі.

5. Керівні принципи згруповано за чотирма тематичними компонентами; у них викладено двадцять конкретних рекомендацій. Загалом вони охоплюють:
   - організацію та забезпечення якості послуг усного перекладу (компонент I),
   - рекомендації щодо ефективної взаємодії з перекладачами, зокрема в ситуаціях, коли немає можливості оперативно залучити кваліфікованих перекладачів (компонент II),
   - використання технологій і штучного інтелекту (ШІ) в усному перекладі (компонент III),
   - координацію доступної та орієнтованої на користувачів комунікації за допомогою усного перекладу (компонент IV).

6. Мета полягає в тому, щоб допомогти представникам системи правосуддя забезпечити, аби послуги усного перекладу відповідали вимогам правосуддя та сприяли справедливому й ефективному судовому провадженню. Це передбачає організацію судового провадження так, щоб забезпечити надійний усний переклад, який є необхідною передумовою справедливого судового розгляду, водночас ураховуючи, що протягом усього провадження перекладачі працюють під керівництвом судді.

Огляд керівних принципів

Компонент I. Організація та забезпечення якості — принципи, рекомендації та належні практики

Керівний принцип 1. Кваліфікаційні вимоги: судові органи мають встановити чіткі мінімальні кваліфікаційні вимоги до усних перекладачів, яких залучають до судових проваджень, та забезпечувати їх дотримання. Ці вимоги мають ураховувати спеціалізований характер усного перекладу в судовому провадженні та забезпечувати відповідність послуг з усного перекладу вимогам справедливості, точності й належного здійснення судового провадження.

Керівний принцип 2. Реєстри (або аналогічні списки) та допуск усних перекладачів: судові органи мають створювати й вести прозорі реєстри або аналогічні переліки кваліфікованих усних перекладачів, а також визначити орган, відповідальний за виконання цього завдання, щоб практика призначення усних перекладачів була послідовною, ефективною та правомірною.

Керівний принцип 3. Умови праці, підготовка та винагорода: судові органи мають забезпечити належну, прозору й передбачувану винагороду, а також організаційні умови, за яких усні перекладачі можуть належно підготуватися та ефективно виконувати свої завдання в судових провадженнях.

Керівний принцип 4. Виняткові заходи за відсутності кваліфікованого усного перекладача: якщо кваліфікованого усного перекладача неможливо залучити в

розумний строк, альтернативні способи організації перекладу слід застосовувати лише у виняткових випадках і за умови застосування чітко визначених гарантій.

Керівний принцип 5. Забезпечення та оцінювання якості: судові органи мають запровадити механізми забезпечення якості судових проваджень, у яких здійснюється усний переклад. Такі механізми мають сприяти забезпеченню справедливості й підзвітності, а також послідовному оцінюванню якості усного перекладу, щоб умови для комунікації та здійснення судового провадження були зіставними з умовами у провадженнях, що ведуться однією мовою.

Компонент II. Робота з усними перекладачами — принципи, рекомендації та належні практики

Керівний принцип 6. Чітке визначення ролі: усний перекладач здійснює усний переклад: судові органи мають забезпечити єдине й чітке розуміння професійної ролі усного перекладача та чітко роз'яснити її на початку судового провадження.

Керівний принцип 7. Форми спілкування та види усного перекладу: судові органи мають обирати належний вид усного перекладу — послідовний, синхронний або переклад пошепки — після консультації з усним перекладачем, з урахуванням юридичного значення відповідного обміну інформацією та потреб учасників.

Керівний принцип 8. Регулювання черговості висловлювань і темпу провадження: судові органи мають активно регулювати черговість висловлювань — упорядковану зміну промовців і послідовність їхніх висловлювань — та темп судового провадження, щоб спілкування за участю усного перекладача було повним, точним і прозорим.

Керівний принцип 9. Видимість, чутність і словесне уточнення: судові органи мають забезпечити, щоб усні перекладачі належно бачили й чули перебіг судового провадження, а відповідні невербальні елементи за потреби пояснювалися словами, якщо це необхідно для точності та прозорості.

Керівний принцип 10. Неоднозначність і фіксація уточнень у протоколі: судові органи та правники мають відкрито з'ясовувати неоднозначні моменти й офіційно фіксувати відповідні уточнення. Вони не мають очікувати, що усні перекладачі самостійно усуватимуть неясність або невизначеність змісту, не повідомляючи про це.

Компонент III. Усний переклад із застосуванням технологій — принципи, рекомендації та належні практики

Керівний принцип 11. Формати та види усного перекладу у провадженнях із застосуванням технологій: судові органи мають обирати належні формати та види усного перекладу — зокрема переклад за особистої присутності, дистанційний чи гібридний переклад, а також послідовний або синхронний переклад — відповідно до потреб у спілкуванні, процесуальних особливостей і технічних умов судового провадження.

Керівний принцип 12. Умови усного перекладу у провадженнях із застосуванням технологій: судові органи мають забезпечити, щоб технічні й організаційні умови таких

судових проваджень давали змогу здійснювати точний, повний і надійний усний переклад.

Керівний принцип 13. Технічна відповідальність і мінімальні стандарти: судові органи мають забезпечити, щоб судові провадження з використанням технологій відповідали належним технічним стандартам забезпечення захищеного зв'язку.

Керівний принцип 14. Прозоре використання систем, у яких застосовується ШІ, та автоматизованих систем: судові органи мають забезпечити, щоб такі системи впроваджувалися відповідально, прозоро, з урахуванням ризиків і перебували під належним наглядом людини.

Керівний принцип 15. Документування, нагляд і перевірка: судові органи мають забезпечити належне документування судових проваджень із застосуванням технологій, у яких здійснюється усний переклад, і нагляд за такими провадженнями з метою забезпечення прозорості, підзвітності та можливості перевірки.

Компонент IV. Доступність та усний переклад, орієнтований на потреби користувачів — принципи, рекомендації та належні практики

Керівний принцип 16. Планування забезпечення доступності та врахування уразливого становища: судові органи мають якомога раніше визначати потреби у сфері доступності й спілкування, а також особливі потреби вразливих осіб, і забезпечувати узгодження та вжиття належних заходів, що сприяють розумінню, ефективній участі та процесуальній справедливості.

Керівний принцип 17. Мовна підтримка для забезпечення доступності та внутрішньомовний усний переклад: судові органи мають забезпечити, щоб заходи із забезпечення доступності в судових провадженнях передбачали належне використання «Легкої мови» або «Простої мови» для сприяння розумінню та ефективній участі, зокрема, у відповідних випадках, професійне переформулювання або усний переклад у межах тієї самої мови.

Керівний принцип 18. Переклад жестовою мовою та міжнародна жестова комунікація: судові органи мають визнавати національні жестові мови повноцінними й самостійними мовами та забезпечувати умови для точного й прозорого перекладу жестовою мовою в судових провадженнях.

Керівний принцип 19. Переклад усного мовлення в текстову форму для глухих і слабкочуючих осіб: судові органи мають забезпечити, щоб запит на такий переклад можна було подати завчасно, його здійснення було належно скоординоване й відбувалося за відповідних технічних і процесуальних умов.

Керівний принцип 20. Спілкування спільною для учасників мовою та субтитрування в режимі реального часу: судові органи мають ураховувати, що учасники судових проваджень можуть спілкуватися спільною для них мовою, мати різний рівень володіння нею або потребувати додаткових заходів для полегшення спілкування.

Компонент I. Організація та забезпечення якості — принципи, рекомендації та належні практики

7. У цьому компоненті наведено практичні рекомендації судовим органам держав-членів щодо організації та фінансування послуг з усного перекладу в судових провадженнях, а також нагляду за їх наданням. Мета цього компонента полягає в забезпеченні якості усного перекладу як невід'ємної складової права на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини, та необхідної передумови ефективного доступу до правосуддя.

8. На інституційному рівні якість усного перекладу не можна забезпечити лише завдяки роботі окремого перекладача. Вона залежить також від організаційних механізмів, чітких кваліфікаційних стандартів, належних умов праці та інституційної відповідальності. Тому надання послуг з усного перекладу має бути організоване так, щоб сприяти здійсненню правосуддя й відповідати процесуальним, мовним і когнітивним вимогам судових проваджень, а також вимогам щодо часу.

9. Слухачі часто сприймають якісний усний переклад як плавний, стилістично доречний і точний з погляду мови, внаслідок чого складається враження, що вихідне мовлення відтворено точно й автентично. Однак на практиці вихідні висловлювання часто далекі від цих ідеалів. Мовці можуть вагатися, переформульовувати сказане, суперечити самим собі, послуговуватися жестами замість слів або свідомо обирати певну стратегію спілкування. Це породжує структурну суперечність: усні перекладачі мають знаходити баланс між точністю відтворення вихідного висловлювання — разом з усіма його недосконалостями — та очікуваннями слухачів щодо зв'язності викладу. Інституційні механізми мають давати усним перекладачам змогу зберігати особливості висловлювання, що мають доказове значення (паузи, вагання, обірвані початки фраз), без тиску, який спонукав би їх «згладжувати» зміст.

Керівний принцип 1. Кваліфікаційні вимоги

Судові органи мають встановити чіткі мінімальні кваліфікаційні вимоги до усних перекладачів, яких залучають до судових проваджень, та забезпечувати їх дотримання. Ці вимоги мають ураховувати високий рівень спеціалізації усного перекладу та забезпечувати, щоб послуги з усного перекладу відповідали вимогам справедливості, точності й належного здійснення судового провадження.

10. Для усного перекладу у правовій сфері недостатньо лише загального володіння двома мовами. Такий переклад вимагає ґрунтовного розуміння правових процедур і функцій суб'єктів системи правосуддя, вільного володіння правничою термінологією та здатності працювати в умовах значного когнітивного й

емоційного навантаження. Усні перекладачі мають уміти точно передавати висловлювання, що є неповними чи неоднозначними, містять вагання або мають сильне емоційне забарвлення, зберігаючи неупередженість і професійну дистанцію.

11. Як загальний орієнтир, усні перекладачі у правовій сфері мають пройти визнану програму підготовки усних перекладачів,[4] бажано університетського рівня, зі спеціалізацією на усному перекладі у правовій сфері або в судових провадженнях, якщо такі програми існують. Підготовка має охоплювати мовну компетентність, правничий дискурс і термінологію, професійну етику, чітко визначені межі професійної ролі, а також особливості взаємодії під час судових проваджень за участю усного перекладача, зокрема в дистанційному та гібридному форматах.[5]

12. Якщо немає можливості залучати усних перекладачів із повною профільною вищою освітою, держави-члени мають визначити альтернативні способи отримання кваліфікації. До них можуть належати сертифіковані короткострокові програми, офіційні іспити або практика під наглядом. Запроваджуючи такі способи, слід чітко визнавати їхні обмеження та застосовувати належні додаткові гарантії захисту процесуальних прав.

Належні практики:

- **Чітка система кваліфікаційних критеріїв:** держави-члени визначають мінімальні кваліфікаційні вимоги, зокрема щодо мовної компетентності, знання права та професійної етики, і оприлюднюють ці критерії.
- **Перевірка перед призначенням:** судові органи до залучення усного перекладача перевіряють його кваліфікацію та відповідну мовну пару, а у виняткових випадках зазначають, на підставі чого його визнано кваліфікованим.
- **Співмірні гарантії за потреби:** якщо усних перекладачів призначають на підставі альтернативних способів отримання кваліфікації, судові засідання організовують так, щоб зменшити ризики (наприклад, проводять їх у помірному темпі, ставлять запитання окремими блоками та документують застосовані заходи).

Керівний принцип 2. Реєстри (або аналогічні списки) та допуск усних перекладачів

Судові органи мають створити й вести прозорі реєстри або аналогічні переліки кваліфікованих усних перекладачів, а також визначити орган, відповідальний за це, щоб практика призначення усних перекладачів була послідовною, ефективною та правомірною.

[4] Див. ISO 20228:2019 «Послуги усного перекладу. Юридичний усний переклад. Вимоги». Див. також ISO 18841:2018 «Послуги усного перекладу. Загальні вимоги та рекомендації».

[5] Численні національні професійні об'єднання ухвалили кодекси професійної етики, багато з яких знайшли відображення в Кодексі професійної етики Європейської асоціації усних і письмових перекладачів у галузі права (EULITA) або узгоджені з ним. У цьому Кодексі закріплено такі основні принципи, як неупередженість, незалежність, конфіденційність і чітке визначення меж професійної ролі.

13. Реєстри дають судовим органам змогу добирати відповідних усних перекладачів і підтверджують на інституційному рівні, що мінімальних кваліфікаційних вимог дотримано. Вони також сприяють прозорості судових проваджень, дають змогу простежити порядок залучення усних перекладачів і зменшують ризик їх несистемного або непослідовного добору.

14. Реєстри має вести компетентний орган публічної влади або спеціально визначений орган, за діяльністю якого наглядає орган публічної влади. Допуск усних перекладачів до реєстру має ґрунтуватися на чітких, об'єктивних і перевірних критеріях, зокрема щодо кваліфікації, надійності у професійній діяльності та дотримання етичних норм.

15. Держави-члени мають організувати системи ведення реєстрів так, щоб забезпечити їх узгодженість, прозорість і дієвий нагляд. Зазвичай перевагу слід надавати централізованому або скоординованому веденню реєстрів на національному чи регіональному рівні, оскільки це сприяє контролю якості, єдності стандартів та ефективному управлінню й водночас дає змогу враховувати особливості організації відповідних установ.

16. Якщо усних перекладачів залучають за посередництвом агентств або сторонніх надавачів послуг, судові органи відповідають за перевірку того, чи відповідає призначений усний перекладач встановленим вимогам.

17. У державах-членах простежуються спільні принципи реєстрації усних перекладачів.[6] Ці спільні елементи сприяють транскордонному співробітництву, коли можливості залучити усних перекладачів у межах країни обмежені.

Належні практики:

- **Реєстри під наглядом органів публічної влади:** компетентний орган веде й регулярно оновлює реєстри, які містять перевірені відомості про кваліфікацію.
- **Документування рішень про призначення:** судові органи фіксують, чи внесено призначеного усного перекладача до реєстру, а в разі призначення перекладача, якого до реєстру не внесено, — причини такого рішення.
- **Гарантії під час виняткових призначень:** у разі призначення усного перекладача, якого не внесено до реєстру, судові органи перевіряють його мовну компетентність і незалежність, застосовують співмірні процесуальні гарантії та документують умови його залучення в матеріалах справи. Така перевірка може передбачати оцінювання придатності за визначеною процедурою, під час якого оцінюють мовну компетентність усного перекладача, його досвід усного перекладу, розуміння ним професійних обов'язків і здатність чітко спілкуватися мовою

[6] Наприклад, у низці німецькомовних і франкомовних юрисдикцій реєстрація, сертифікація або набуття статусу усного перекладача, який склав присягу, потребують підтвердження мовної компетентності, знань у галузі права, надійності у професійній діяльності та відповідності вимогам професійної етики.

судового провадження, а також з'ясовують наявність можливих конфліктів інтересів. Таке оцінювання може передбачати короткі усні бесіди (зокрема зі сторонами), пояснення основних процесуальних понять і спостереження під час судового засідання за тим, чи видається спілкування за участю усного перекладача зв'язним та ефективним.

Керівний принцип 3. Умови праці, підготовка та винагорода

Судові органи мають забезпечити належну, прозору й передбачувану винагороду, а також організаційні умови, що дають змогу усним перекладачам належно готуватися та ефективно виконувати свої завдання.

18. Усний переклад починається не в залі судового засідання. За можливості усних перекладачів слід призначати з таким розрахунком, щоб вони мали достатньо часу для підготовки, та надавати їм основну інформацію про порядок судового провадження й ключові матеріали, що стосуються справи. Це дає змогу заздалегідь опрацювати термінологію, передбачити порядок проведення судового засідання та сприяє більш злагодженому перебігу провадження завдяки зменшенню кількості непорозумінь і переривань. Така організація роботи зменшує когнітивне навантаження, допомагає забезпечити якість усного перекладу та сприяє ефективному здійсненню судового провадження.

19. Умови праці під час судових засідань також безпосередньо впливають на точність усного перекладу та здатність усних перекладачів зосереджуватися. Належна видимість і чутність, зручне місце для роботи та відповідне розташування, ергономічні умови й регулярні перерви дають їм змогу тривалий час працювати належним чином, особливо під час тривалих або складних проваджень. За можливості усні перекладачі повинні мати змогу зазначити, де їм слід розміститися, щоб бачити й чути всіх мовців та сприймати невербальні сигнали, що мають значення. Під час тривалих судових засідань слід передбачати перерви за розкладом або командну роботу усних перекладачів, щоб зменшити ризики, пов'язані з утомою.

20. З погляду забезпечення якості винагорода тісно пов'язана з якістю роботи усних перекладачів і можливістю їх залучення. Належна винагорода сприяє залученню кваліфікованих усних перекладачів, дає їм змогу належно підготуватися та зменшує вплив зовнішніх чинників, які можуть поставити під загрозу їхню незалежність або професійне судження. Тому під час визначення винагороди слід ураховувати не лише фактичну тривалість усного перекладу, а й підготовку, час очікування та перебування в дорозі, інтенсивність робочого навантаження і складність провадження.

Належні практики:

- **Завчасне призначення та прозорий порядок виплати винагороди:** усних

перекладачів призначають завчасно, а винагороду виплачують за прозорими правилами, які передбачають оплату не лише часу усного перекладу, а й часу на підготовку та очікування, ураховують інтенсивність робочого навантаження, а в разі відкладення або скасування судового засідання незадовго до призначеного часу — належну мінімальну компенсацію.

- **Завчасний доступ до інформації:** за можливості усним перекладачам завчасно надають відповідну інформацію про порядок судового провадження та ключові матеріали, що сприяє їхній термінологічній підготовці та злагодженому перебігу провадження.
- **Умови праці, що забезпечують якість:** усним перекладачам забезпечують належне розташування, видимість, чутність, освітлення, а за потреби — належне кадрування зображення, щоб вони могли повною мірою сприймати перебіг спілкування та брати в ньому участь. Організація простору та технічне забезпечення провадження мають гарантувати, щоб усні висловлювання, висловлювання жестовою мовою та інші значущі елементи спілкування були однаково доступними для всіх учасників.

Керівний принцип 4. Виняткові заходи за відсутності кваліфікованого усного перекладача

Якщо кваліфікованого усного перекладача неможливо залучити впродовж розумного строку, альтернативний порядок забезпечення усного перекладу слід застосовувати лише у виняткових випадках і з дотриманням чітко визначених гарантій.

21. Судові органи можуть опинятися в ситуаціях, коли за допомогою офіційних реєстрів неможливо знайти відповідного усного перекладача, особливо якщо йдеться про рідкісні мови, мови меншин або мови, які лише набувають поширення. У таких випадках можуть знадобитися виняткові заходи. До них можуть належати дистанційний усний переклад, призначення уповноважених усних перекладачів з-за кордону, тимчасове призначення усних перекладачів, не внесених до офіційних реєстрів, або їх залучення через заклади вищої освіти чи спеціалізовані професійні мережі.

22. Такі заходи розширюють доступ до усного перекладу різними мовами й можуть запобігти невиправданим затримкам у судовому провадженні. Водночас вони потребують обов’язкової перевірки придатності усного перекладача та застосування додаткових гарантій, співмірних із рівнем ризику, зокрема, у належних випадках, складення присяги або офіційної заяви. Винятковий характер призначення, заходи, вжиті для перевірки компетентності й незалежності усного перекладача, а також застосовані гарантії слід документувати, щоб забезпечити прозорість і можливість подальшої перевірки.[7]

[7] Приклад із практики — транскордонне призначення
Для провадження у Відні неможливо в розумний строк знайти кваліфікованого усного перекладача сомалійської

Належні практики:

- **Перевірка за визначеною процедурою:** перш ніж підтвердити призначення усного перекладача у винятковому порядку, судові органи перевіряють його мовну компетентність, незалежність і розуміння ним своєї професійної ролі, а також фіксують причини відступу від звичайного порядку.
- **Співмірні гарантії:** у разі застосування виняткового порядку забезпечують помірний темп судового засідання, запитання ставлять окремими частинами, а якщо це дозволено законом — здійснюють аудіовізуальний запис.
- **Документування з метою подальшої перевірки:** підстави, на яких підтверджено кваліфікацію, застосовані гарантії та причини призначення у винятковому порядку документують у матеріалах справи, щоб забезпечити прозорість і можливість перевірки.

Опосередкований усний переклад як винятковий спосіб

23. Опосередкований усний переклад застосовують, коли немає усного перекладача, який може безпосередньо перекладати з однієї потрібної мови на іншу. У такому разі перший усний перекладач перекладає мовою-посередником — зазвичай однією з поширених мов, наприклад англійською, — після чого другий усний перекладач перекладає повідомлення з мови-посередника цільовою мовою.

24. Опосередкований усний переклад дає змогу забезпечити переклад для більшої кількості мов та участь носіїв рідкісних мов у судочинстві. Однак цей спосіб пов’язаний зі значними ризиками: кожен додатковий етап підвищує ймовірність помилок, відхилень від змісту первинного повідомлення та затримок. Крім того, оскільки в переданні повідомлення беруть участь кілька усних перекладачів, виникають етичні питання щодо їхньої спільної відповідальності. Цей спосіб застосовують переважно під час проваджень, у яких потрібен переклад між мовами, що рідко поєднуються, і лише як крайній захід.[8]

мови. Перевіривши національний реєстр, судовий орган знаходить уповноваженого судового усного перекладача, який працює в Берліні, та призначає його для здійснення дистанційного усного перекладу.
До початку судового засідання судовий орган перевіряє наявність відповідної кваліфікації, мовну комбінацію та незалежність усного перекладача, повідомляє сторони про дистанційний і транскордонний порядок організації перекладу, забезпечує надійну роботу технічних засобів та впорядковану черговість висловлювань, а також фіксує в матеріалах справи причини виняткового призначення і застосовані запобіжні заходи.

Приклад із практики — непрофесійний усний перекладач
Для термінового судового засідання, під час якого потрібен переклад з мови тигре, не вдається знайти кваліфікованого усного перекладача за допомогою національних або транскордонних механізмів. Як виняток судовий орган призначає представника відповідної громади, який володіє обома мовами.
Головуючий фіксує винятковий характер призначення, перевіряє незалежність усного перекладача та надає чіткі вказівки щодо обмеженості його ролі. Опитування проводять короткими, чітко розмежованими частинами в помірному темпі, а якщо це дозволено законом — здійснюють його аудіо- та відеозапис. Порядок організації перекладу та застосовані запобіжні заходи фіксують у матеріалах справи.

[8] Приклад: судовий розгляд кримінальної справи відбувається німецькою мовою за участю обвинуваченого, який розмовляє лише киргизькою. Усного перекладача для мовної комбінації «киргизька — німецька» немає. Судовий орган вирішує застосувати опосередкований усний переклад із використанням російської мови як мови-посередника.

Належні практики:

- **Підготовка усних перекладачів:** обом усним перекладачам надають доступ до матеріалів справи, обвинувального акта та відповідної термінології. Завчасно готують спільний термінологічний словник.
- **Узгодження роботи під час судового засідання:** обох усних перекладачів розміщують так, щоб вони могли безпосередньо бачити один одного та за потреби стисло уточнювати окремі питання.
- **Спільна відповідальність:** усний перекладач, який перекладає мовою-посередником, відповідає за точне відтворення повідомлення цією мовою, а другий усний перекладач — за точний переклад з мови-посередника мовою, якою ведеться судове провадження.

Керівний принцип 5. Забезпечення та оцінювання якості

Судові органи мають запровадити механізми забезпечення якості судових проваджень, у яких здійснюється усний переклад, щоб сприяти справедливості й підзвітності та забезпечити єдиний підхід до оцінювання якості усного перекладу. Метою таких механізмів є забезпечення умов спілкування та здійснення провадження, зіставних з відповідними умовами у провадженнях, які ведуться однією мовою.

25. Усний переклад за своєю природою не зберігається. На відміну від письмових записів, він сам собою не залишає жодного сліду, якщо інституційні заходи із забезпечення якості не передбачають його фіксації. Якщо це дозволено законом, аудіовізуальний запис судового провадження є важливою основою для апеляційного перегляду, контролю якості, а також захисту як сторін, так і усних перекладачів. Це особливо важливо в разі застосування виняткових способів організації усного перекладу, зокрема дистанційного усного перекладу, опосередкованого усного перекладу або призначення усних перекладачів, не внесених до реєстру чи залучених разово. Забезпечення якості має передбачати чітко організовані та прозорі процедури оцінювання роботи усних перекладачів. Таке оцінювання має проводити орган, відповідальний за ведення реєстрів усних перекладачів, або незалежний спеціально визначений орган, що має необхідні фахові знання. Оцінювання має ґрунтуватися на чітко визначених критеріях, зокрема точності, повноті, дотриманні меж професійної ролі та вмінні належно взаємодіяти з учасниками провадження, і може проводитися на підставі інформації з кількох джерел. Розподіл відповідальності слід чітко визначити, щоб забезпечити довіру до усного перекладу та уникнути конфліктів інтересів.

Схема опосередкованого усного перекладу:
Усний перекладач А: киргизька → російська (мова-посередник)
Усний перекладач В: російська → німецька (для суду)
У зворотному напрямку: німецька → російська → киргизька

26. Співмірні процедури збирання відгуків і розгляду скарг можуть додатково сприяти забезпеченню якості. Ці механізми мають бути доступними, чітко визначеними та спрямованими на виявлення системних проблем, а не на покладення вини на конкретних осіб. Судові органи мають запровадити належні механізми збирання та врахування відгуків користувачів як важливого джерела інформації про якість та ефективність усного перекладу. Такі процедури мають сприяти вдосконаленню послуг усного перекладу та давати змогу проводити подальше оцінювання в разі надходження зауважень, не втручаючись у перебіг провадження. Якщо для цього використовують записи, слід забезпечити фіксування як оригінального мовлення, так і його усного перекладу.

27. Забезпечення якості на рівні всієї системи має давати змогу узагальнювати висновки щодо різних справ, щоб виявляти проблеми, які виникають повторно, визначати потреби в навчанні та сприяти постійному вдосконаленню послуг з усного перекладу.

Належні практики:

- **Документування умов здійснення усного перекладу:** судові органи документують просторове розташування учасників, мовну комбінацію (зокрема використання спільної для учасників мови), статус усного перекладача та вид усного перекладу.
- **Запис для подальшої перевірки:** якщо це дозволено законом, провадження, під час яких спілкування відбувається дистанційно або з використанням спільної для учасників мови, можуть записуватися, щоб зафіксувати як оригінальне мовлення, так і усний переклад.[9]
- **Механізми перевірки з урахуванням технологічних особливостей:** під час перевірки враховується можливий вплив дистанційного формату та спілкування з використанням спільної для учасників мови на розуміння, темп мовлення та чіткість комунікації.

Компонент II. Робота з усними перекладачами — принципи, рекомендації та належні практики

28. Цей компонент присвячено взаємодії різних учасників під час здійснення

[9] Приклад: у провадженні в сімейній справі щодо батьківської відповідальності один із батьків бере участь дистанційно та спілкується англійською — спільною для учасників мовою, яка не є для нього рідною.
Призначається кваліфікований усний перекладач для перекладу між англійською мовою та мовою судочинства. Здійснюється аудіо- та відеозапис судового засідання. У матеріалах справи зазначають мовну комбінацію, відомості про кваліфікацію усного перекладача, дистанційний формат участі та застосовані технічні запобіжні заходи.
На записі зафіксовано як висловлювання одного з батьків англійською, що використовується як спільна мова, так і їх усний переклад. Це дає змогу надалі перевірити — зокрема під час апеляційного перегляду, якщо він передбачений, — чи точно передано зміст, відтінки, вагання та емоційні прояви, особливо якщо у справі оцінюється достовірність показань або вирішуються питання, що стосуються найкращих інтересів дитини, не виходячи з припущення, що в усному перекладі допущено помилку.

проваджень, у яких використовується усний переклад, з особливою увагою до чіткого визначення ролей, способів взаємодії та організації спілкування. Взаємодія в судовому провадженні за своєю природою є асиметричною, а мова слугує засобом здійснення владних повноважень. Тому для забезпечення орієнтованого на користувачів спілкування у провадженнях за участю усного перекладача воно має бути чітким, справедливим і придатним для перевірки.

29. У провадженнях, у яких здійснюється усний переклад, вкрай важливо чітко розмежовувати ролі. Усні перекладачі відповідають за точне й неупереджене передавання усних висловлювань або висловлювань жестовою мовою. Вони не дають сторонам порад, не роз'яснюють правових наслідків, не виступають посередниками між учасниками та не обстоюють інтересів будь-кого із залучених до провадження. Нечітке розмежування ролей створює ризики, зокрема ненавмисної упередженості, приватних розмов з окремими учасниками, нерівного доступу до інформації та зниження прозорості провадження.

Керівний принцип 6. Чітке визначення ролі: усний перекладач здійснює усний переклад

Судові органи мають забезпечити єдине й чітке розуміння професійної ролі усного перекладача та чітко роз'яснити цю роль на початку провадження.

30. Чітке визначення ролі усного перекладача на початку провадження сприяє його справедливому та ефективному проведенню. Воно визначає порядок почергового висловлювання (тобто впорядковану зміну мовців і послідовність їхніх висловлювань), забезпечує переклад усіх висловлювань, що мають значення для провадження, та зменшує ймовірність неформального спілкування в обхід суду або інших сторін. Чітке роз'яснення ролі також захищає усних перекладачів від неналежних вимог і зміцнює їхню професійну незалежність.

31. Тому судові органи мають представляти усного перекладача під час офіційного відкриття судового засідання, пояснювати, що всі висловлювання перекладатимуться, та вказувати учасникам, що вони повинні звертатися безпосередньо до суду або відповідного органу, а не до усного перекладача. Усним перекладачам має бути прямо надано право просити роз'яснити чи повторити сказане або скоригувати темп мовлення, коли це необхідно для забезпечення точності усного перекладу.

32. Якщо провадження має делікатний характер або в ньому беруть участь особи, які перебувають в уразливому становищі, фіксація того, що роль усного перекладача було роз'яснено, може сприяти прозорості та полегшити можливу подальшу перевірку. Судові органи також мають зважати на випадки, коли усні перекладачі належать до невеликих або тісно згуртованих мовних спільнот. Тісні соціальні зв'язки, уявлення про те, що від усного перекладача очікують лояльності,

або побоювання щодо конфіденційності можуть впливати на довіру до провадження. Судові органи мають оцінювати як реальні ризики для незалежності усного перекладача та належного перебігу провадження, так і ризики, що сприймаються як такі.

Керівний принцип 7. Форми спілкування та види усного перекладу

Судові органи мають обирати належний вид усного перекладу — наприклад, послідовний чи синхронний переклад або переклад пошепки — після консультації з усним перекладачем та з урахуванням юридичного значення відповідного спілкування й потреб учасників.

33. Вибір виду усного перекладу безпосередньо впливає на його точність, повноту й ефективність, а також на справедливість провадження. Різні форми спілкування висувають різні вимоги до усних перекладачів. Монологічне мовлення, наприклад виступи чи заяви, принципово відрізняється від діалогічного спілкування, зокрема допиту свідків або опитування сторін.

34. На практиці діалогічне спілкування часто перекладають послідовно. Однак у деяких випадках синхронний усний переклад — у кабіні чи за допомогою портативного обладнання («комплектів для перекладу пошепки»[10]) — дає змогу краще зберегти безперервність і безпосередність спілкування. Завдяки цьому судовий орган може більш безпосередньо спілкуватися з особою, яка не розмовляє основною мовою, та краще розуміти як словесні висловлювання, так і невербальні сигнали.

35. Це може бути особливо корисним під час допиту свідків та в інших ситуаціях, у яких важливо забезпечити безперервність викладу й постійну взаємодію.[11]

[10] Мобільні комплекти для синхронного перекладу пошепки — це економічно вигідне портативне обладнання для усного перекладу. Вони прості у використанні та оптимально підходять судам, які прагнуть швидко й без значних витрат забезпечити синхронний усний переклад без дорогого стаціонарного обладнання.

[11] Приклад: під час розгляду справи про надання притулку судовий орган заздалегідь вирішує застосувати синхронний усний переклад, що дає змогу виголошувати тривалі виступи без перерв і сприяє ефективному перебігу провадження. Заявникові пропонують докладно розповісти про пережите. Синхронний усний переклад здійснюється за допомогою портативного обладнання, до комплекту якого входять передавач і мікрофони для усного перекладача, а також бездротові навушники для учасників. Завдяки цьому заявник може говорити безперервно, а усний переклад паралельно надходить у навушники.

Суддя та інші учасники підтримують зоровий контакт із заявником, у режимі реального часу стежачи і за його розповіддю, і за її усним перекладом. Це дає змогу помічати невербальні сигнали та сприяє встановленню довіри й взаєморозуміння. До уточнень і додаткових запитань переходять після завершення безперервної розповіді, що сприяє точності та повноті викладу.

Такі самі принципи застосовуються і в дистанційному форматі за умови, що якість звуку та зображення дає змогу одночасно сприймати мовлення й невербальні сигнали, а також безперервно викладати розповідь без сторонніх переривань.

Керівний принцип 8. Регулювання черговості висловлювань і темпу провадження

Судові органи мають активно регулювати черговість висловлювань — тобто впорядковану зміну мовців і послідовність їхніх висловлювань — та темп розгляду, щоб спілкування за участю усного перекладача було повним, точним і прозорим.

36. Провадження за участю усного перекладача висувають особливі вимоги до всіх учасників. На відміну від проваджень, що ведуться однією мовою, спілкування за участю усного перекладача має бути чітко організоване, щоб усі висловлювання були повністю перекладені й зрозумілі всім учасникам.

37. За узгодження дій, чітку черговість висловлювань і поділ мовлення на фрагменти прийнятного обсягу спільно відповідають судові органи, правники та усні перекладачі. Отже, ці елементи є невід'ємними складниками проваджень за участю усного перекладача, що проводяться на професійному рівні.

38. Особливої уваги потребує емоційно напружений або конфліктний обмін репліками, під час якого частіше трапляються перебивання, одночасні висловлювання кількох осіб, паралельні розмови або постановка запитань у швидкому темпі. Такі умови можуть негативно позначитися на точності й повноті усного перекладу незалежно від компетентності усного перекладача.

39. Тому головуючий має забезпечувати дотримання принципу «одночасно говорить лише одна особа» та організовувати постановку запитань так, щоб сказане можна було точно перекласти. Слід також прямо дозволити усним перекладачам у разі потреби втручатися, щоб попросити повторити або уточнити сказане чи говорити повільніше.

Керівний принцип 9. Видимість, чутність і словесне уточнення

Судові органи мають забезпечити усним перекладачам належну можливість бачити й чути перебіг провадження, а також за потреби пояснювати словами невербальні елементи, що мають значення, коли це необхідно для забезпечення точності та прозорості.

40. Спілкування в суді є мультимодальним, тобто усне мовлення часто супроводжується жестами, мімікою, поглядом, позою або інтонацією, які можуть впливати на зміст сказаного або на те, що в ньому підкреслюється. Тому усні перекладачі повинні добре бачити й чути учасників, щоб точно перекладати та за потреби просити уточнень.

41. Облаштування залів судових засідань та організація дистанційних або

гібридних засідань мають забезпечувати безперешкодний огляд і якісний, стабільний звук. Недостатня видимість або погана якість звуку можуть підвищувати ризик неправильного розуміння.

42. Якщо невербальні елементи мають значення для провадження — наприклад, коли за допомогою жестів указують на осіб або місця, — судові органи мають забезпечити, щоб їх було описано словами та зафіксовано у протоколі. [12]

Керівний принцип 10. Неоднозначність і фіксація уточнень у протоколі

Судові органи та правники мають прямо з'ясовувати неоднозначні моменти, фіксуючи відповідні уточнення у протоколі, і не повинні очікувати, що усні перекладачі з'ясовуватимуть неясний або невизначений зміст.

43. Неоднозначність — тобто ситуація, коли висловлювання може бути нечітким або допускати кілька тлумачень, — є поширеним явищем в усному мовленні. Вона може виникати через нечіткі згадки, неповні висловлювання, нечітке вживання займенників або вирази, значення яких залежить від культурного контексту. Усні перекладачі не можуть усунути таку неоднозначність без ризику вдатися до припущень або змінити зміст.

44. Тому в разі виникнення неоднозначності необхідно, щоб зміст висловлювання уточнила особа, яка його зробила. Це сприяє точності й справедливості та забезпечує достовірність протоколу. Від усних перекладачів не слід очікувати, що вони самостійно «виправлятимуть» неясні висловлювання.

45. Судові органи мають у разі потреби втручатися, наприклад просити мовців уточнити, про кого або що йдеться, хронологію чи незрозумілі вислови, перш ніж провадження буде продовжено. Усунення неоднозначності шляхом прямого уточнення сприяє прозорості та допомагає уникнути подальших спорів щодо того, що саме малося на увазі або як зрозуміли сказане.

Компонент III. Усний переклад із застосуванням технологій — принципи, рекомендації та належні практики

46. Цей компонент стосується використання технологій у судових провадженнях, у яких здійснюється усний переклад, і охоплює дистанційні, гібридні та інші форми спілкування із застосуванням технологій, а також системи, у роботі яких

[12] Приклад: під час давання показань з усним перекладом свідок говорить: «Це сталося ось там», указуючи на місце на фотографії.
Головуючий суддя втручається та просить свідка словами уточнити, що саме він має на увазі. Після цього свідок говорить: «Це сталося біля в'їзду на стоянку».
Усний перекладач перекладає уточнене висловлювання. У протоколі фіксують саме словесне уточнення, а не лише жест, що сприяє чіткості доказового матеріалу та уможливлює подальшу перевірку.

використовується ШІ.

47. Використання технологій не змінює основоположних вимог до справедливого провадження. Судові органи й надалі відповідають за забезпечення надійного спілкування, конфіденційності, доступності, прозорості та якості усного перекладу незалежно від технічного формату участі та просторового розташування учасників.

48. Технології можуть у різний спосіб сприяти спілкуванню, під час якого здійснюється усний переклад. Деякі засоби допомагають професійним усним перекладачам, наприклад під час роботи з термінологією, підготовки чи координації. Інші системи спрямовані на автоматизацію окремих складників багатомовного спілкування за допомогою розпізнавання мовлення, машинного перекладу або функцій усного перекладу із застосуванням ШІ.

49. Під час використання технологій у судочинстві незмінними орієнтирами мають бути процесуальна справедливість, чітке й надійне спілкування та ефективний захист прав.[13] Технологічні рішення мають сприяти повноцінній участі, точному передаванню змісту та інституційній підзвітності й водночас допомагати забезпечувати умови спілкування, порівнянні з умовами очного провадження з професійним усним перекладом, особливо коли усний переклад здійснюється із застосуванням ШІ або автоматично.

Керівний принцип 11. Формати та види усного перекладу у провадженнях із застосуванням технологій

Судові органи мають обирати відповідні формат і вид усного перекладу — зокрема очний, дистанційний або гібридний формат і послідовний або синхронний вид — з урахуванням потреб у спілкуванні, процесуального контексту та технологічних умов провадження.

50. Спілкування за участю усного перекладача залежить від того, чи має він надійний доступ до вербальної та невербальної інформації. Незалежно від того, чи відбувається провадження очно, дистанційно або в гібридному форматі, усні перекладачі повинні добре чути й бачити учасників, щоб точно й повно перекладати їхні висловлювання.

51. Вибір формату має сприяти ефективній участі без шкоди для якості усного перекладу. Якщо усний переклад здійснюється із застосуванням технологій, судові органи мають забезпечити всім учасникам належні, стабільні й безпечні технічні умови.

[13] Див. Керівні принципи CEPEJ щодо відеоконференцзв'язку в судових провадженнях, пункт 31: «Слід вживати спеціальних заходів, щоб усний переклад спілкування між обвинуваченим і його представником не ставив під загрозу конфіденційність цього спілкування».

52. Дистанційна або гібридна участь може потребувати додаткових заходів для узгодження дій, зокрема чіткого дотримання черговості висловлювань, регулювання темпу спілкування та процедур вирішення технічних проблем чи труднощів у спілкуванні.

53. У провадженнях, у яких досліджується складний доказовий матеріал, проводиться опитування з делікатних питань або здійснюється оцінювання достовірності, судові органи мають особливо ретельно оцінювати, чи забезпечує обраний формат належні умови для точного й надійного спілкування.

Керівний принцип 12. Умови усного перекладу у провадженнях із застосуванням технологій

Судові органи мають забезпечити такі технічні й організаційні умови проваджень із застосуванням технологій, які дають змогу здійснювати точний, повний і надійний усний переклад.

54. Якість усного перекладу залежить не лише від професійної компетентності, а й від належних умов праці. Тому усні перекладачі повинні мати можливість безперешкодно чути й бачити перебіг провадження, належні можливості для зосередженої роботи та узгодження дій, а також умови, що допомагають зменшити втому й уникати збоїв у спілкуванні.

55. Усний переклад із застосуванням технологій може здійснюватися в різних видах, зокрема як синхронний або послідовний переклад. Обраний формат і технічне забезпечення мають відповідати потребам у спілкуванні та складності провадження.

56. Під час тривалих проваджень або проваджень зі значним навантаженням слід розглянути можливість передбачити належні перерви, забезпечити послідовне залучення того самого усного перекладача або організувати роботу групи усних перекладачів, щоб підтримувати стабільну якість усного перекладу.

Керівний принцип 13. Технічна відповідальність і мінімальні стандарти

Судові органи мають забезпечити відповідність проваджень із застосуванням технологій належним технічним стандартам безпечного спілкування.

57. Якщо використовується інфраструктура установи, судові органи відповідають за забезпечення належних технічних умов, завчасне інформування про мінімальні технічні вимоги та доступ до технічної підтримки. Якщо усні перекладачі працюють дистанційно чи в іншому місці поза установою, вони мають забезпечити відповідність технічних умов своєї роботи належним професійним стандартам.

58. Провадження слід призупинити, якщо технічні умови істотно перешкоджають

здійсненню усного перекладу або ефективну участь. Серйозні технічні збої та заходи, вжиті для їх усунення, слід документувати.

Керівний принцип 14. Прозоре використання систем із застосуванням ШІ та автоматизованих систем

Судові органи мають забезпечити, щоб системи із застосуванням ШІ або автоматизовані системи використовувалися відповідально, прозоро, з урахуванням ризиків і під належним контролем людини.

59. Системи із застосуванням ШІ або автоматизовані системи можуть дедалі більшою мірою сприяти багатомовному спілкуванню в роботі судових органів та інших установ. Їх використання в судових провадженнях має й надалі відповідати вимогам щодо якості, точності, повноти, процесуальної справедливості та ефективної участі.

60. Якщо такі системи використовуються, судові органи мають забезпечити належний контроль з боку людини, процесуальні гарантії та, за потреби, механізми перевірки або виправлення.[14]

61. Під час усної взаємодії слід виявляти особливу обережність, оскільки зміст може залежати від контексту, неоднозначності, наміру мовця, характеру взаємодії або форм висловлювання, зумовлених культурним контекстом.

Керівний принцип 15. Документування, нагляд і перевірка

Судові органи мають забезпечити належне документування проваджень, у яких усний переклад здійснюється із застосуванням технологій, і нагляд за ними, щоб сприяти прозорості, підзвітності та можливості перевірки.

62. Якщо усний переклад здійснюється із застосуванням технологій, слід документально фіксувати ті аспекти провадження, що мають значення, зокрема використаний формат усного перекладу та загальний спосіб технічного забезпечення провадження.

63. Практику здійснення усного перекладу із застосуванням технологій, а у відповідних випадках — і використання систем із ШІ, слід періодично переглядати, щоб установи могли враховувати набутий досвід, забезпечувати якість усного перекладу, а також і надалі забезпечувати процесуальну справедливість та ефективну участь.

[14] У будь-якому разі їх застосування має відповідати Європейській етичній хартії CEPEJ щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі, а також Рамковій конвенції Ради Європи про штучний інтелект і права людини, демократію та верховенство права (CETS 225).

Компонент IV. Доступність та усний переклад, орієнтований на потреби користувачів — принципи, рекомендації та належні практики

64. Для забезпечення доступності правосуддя під час судових проваджень необхідно враховувати потреби, пов'язані з інвалідністю, потреби у спілкуванні, а також мовне розмаїття. До заходів із забезпечення доступності спілкування належать, серед іншого, використання простої або легкої для розуміння мови,[15] переклад жестовою мовою, послуги з перекладу усного мовлення в текстову форму і субтитрування в режимі реального часу. Ці заходи полегшують участь і розуміння, сприяють процесуальній справедливості, а також підвищують чіткість і надійність спілкування з використанням перекладу.

65. Крім того, судові органи мають зважати на ситуації, коли уразливе становище, залежність або тісні соціальні зв'язки в межах невеликих чи тісно згуртованих мовних спільнот можуть впливати на перебіг спілкування, незалежність усного перекладача або сприйняття його неупередженості. У таких випадках можуть знадобитися додаткові гарантії для збереження цілісності доказового матеріалу і довіри до провадження.

Керівний принцип 16. Планування забезпечення доступності та врахування уразливого становища

Судові органи мають на якомога ранішому етапі визначати потреби в забезпеченні доступності, потреби у спілкуванні та потреби, пов'язані з уразливим становищем, а також забезпечувати узгодження й вжиття відповідних заходів так, щоб вони сприяли розумінню, ефективній участі та процесуальній справедливості.

66. Провадження, у яких беруть участь особи, що перебувають в уразливому становищі, потребують особливої уваги. Уразливе становище може виникати у справах за участю дітей, постраждалих від насильства або торгівлі людьми, осіб, які зазнали травми, осіб із когнітивною або психосоціальною інвалідністю, а також осіб, які перебувають у залежному становищі або зазнають сильного стресу.

67. Особи, які перебувають в уразливому становищі, можуть висловлюватися уривчасто, з ваганнями, без чіткої послідовності або емоційно напружено. Паузи, мовчання чи позірна непослідовністьможуть свідчити про стрес, а не про намагання уникнути прямої відповіді. Ці особливості необхідно відтворювати в усному перекладі, не переформульовуючи сказане.

68. У провадженнях за участю осіб, які перебувають в особливо уразливому становищі, або під час розгляду делікатних питань особливо важливо призначати усних перекладачів, які пройшли професійну підготовку та мають досвід. У таких

[15] Див. Керівні принципи CEPEJ щодо якості розгляду цивільних та адміністративних справ, зокрема керівний принцип щодо чіткості юридичної мови.

випадках слід за можливості уникати залучення непрофесійних або ситуативно залучених усних перекладачів. Якщо ж їх залучення неминуче, воно має супроводжуватися посиленими гарантіями та чіткими процесуальними настановами.

69. Роль усного перекладача залишається незмінною: точно й прозоро передавати сказане, не спрощувати його, не давати порад і не усувати неоднозначність самостійно. Уточнення має здійснюватися в установленому процесуальному порядку та виходити від самого мовця.

Належні практики:

- **Завчасне оцінювання потреб у забезпеченні доступності:** судові органи запроваджують процедури, що дають змогу на якомога ранішому етапі провадження визначити потреби в забезпеченні доступності та потреби, пов'язані з уразливим становищем, а також документують обрані заходи.
- **Пріоритетне залучення кваліфікованих усних перекладачів у делікатних справах:** у провадженнях за участю осіб, які перебувають в уразливому становищі, або під час розгляду делікатних питань судові органи надають перевагу усним перекладачам, які пройшли професійну підготовку та мають досвід.
- **Гарантії незалежності усного перекладача:** якщо усні перекладачі належать до невеликих або тісно згуртованих мовних спільнот, судові органи оцінюють потенційні ризики для їхньої фактичної незалежності або сприйняття їхньої незалежності та застосовують співмірні гарантії, зокрема відкрито повідомляють про відповідні обставини й документують їх.
- **Чітка організація провадження:** опитування проводять поетапно, регулюють його темп, а уточнення чітко фіксують у протоколі, щоб уникнути спотворення доказового матеріалу у випадках, коли мовлення є уривчастим або емоційно напруженим.

Керівний принцип 17. Мовна підтримка для забезпечення доступності та внутрішньомовний усний переклад

Судові органи мають забезпечити, щоб заходи із забезпечення доступності в судових провадженнях передбачали належне використання легкої для розуміння або простої мови для сприяння розумінню та ефективній участі, зокрема у відповідних випадках — кваліфіковане переформулювання чи внутрішньомовний усний переклад.

70. Легка для розуміння мова — це структурований формат забезпечення доступності, призначений насамперед для осіб із когнітивною інвалідністю або вкрай низьким рівнем грамотності. Вона має відповідати визначеним мовним правилам, а її використання потребує відповідної підготовки. Під час усного провадження вона може застосовуватися у формі внутрішньомовного усного перекладу, тобто перекладу в межах однієї мови шляхом спрощеного

переформулювання. Тому роль усного перекладача й допоміжний характер такого спілкування мають бути чітко визначені.

71. Легка для розуміння мова допомагає зорієнтуватися та зрозуміти сказане, однак її необхідно чітко відмежовувати від юридичного мовлення. Оскільки вона передбачає значне спрощення, її використання без запобіжних заходів може призвести до втрати змістових нюансів або юридичної точності. Тому вона більше придатна для роз'яснення процесуальних дій, прав і практичної інформації, ніж для опитування під час дослідження доказів, правового обґрунтування або судових рішень, що мають обов'язкову силу, якщо не вжито додаткових запобіжних заходів.

72. На відміну від неї, проста мова робить висловлювання зрозумілішими, водночас залишаючись у межах правничого мовлення. Її використання під час усного провадження може полегшити спілкування з використанням усного перекладу без втрати юридичної точності. Переформулювання юридичного мовлення простою мовою також може становити форму внутрішньомовного усного перекладу, що потребує відповідної компетентності та чіткого визначення меж професійної ролі.

73. У низці європейських юрисдикцій доступність спілкування в системах правосуддя дедалі частіше пов'язують із правовими засадами забезпечення прав осіб з інвалідністю, зокрема зі статтею 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю (КПОІ) щодо доступу до правосуддя.

Керівний принцип 18. Переклад жестовою мовою та міжнародна жестова комунікація

Судові органи мають визнавати національні жестові мови повноцінними самостійними мовами та забезпечувати умови для точного і прозорого перекладу під час судових проваджень.

74. Жестові мови мають власну граматику й синтаксис, а також власні прагматичні структури. Значення передається не лише жестами рук, а й виразом обличчя, поглядом і організацією простору. Тому безперешкодне візуальне сприйняття є необхідною умовою точного й повного перекладу.

75. Якщо юридичні поняття не мають усталених відповідників жестовою мовою, уточнення слід надавати з фіксацією у протоколі. Стисле нейтральне роз'яснення головуючого може сприяти точному перекладу без зміни юридичного змісту.[16]

[16] Приклад: під час розгляду кримінальної справи за участю глухого обвинуваченого призначають кваліфікованого перекладача відповідної національної жестової мови та розміщують його так, щоб його добре бачили і суд, і захисник. Коли постає потреба використати юридичне поняття «пробація», для якого немає усталеного відповідника жестовою мовою, головуючий суддя до продовження опитування надає стисле нейтральне роз'яснення з фіксацією у протоколі. Перекладач жестової мови перекладає як роз'яснення, так і подальший обмін репліками. Належне кадрування та розташування дають змогу повністю сприймати й надалі

76. Міжнародну жестову комунікацію можна використовувати у транскордонних провадженнях лише у виняткових випадках і за умови повного й відкритого повідомлення про її обмеження. Вона не є цілком стандартизованою мовою і не забезпечує такої самої лексичної та юридичної точності, як національні жестові мови. У всіх випадках, коли це можливо, слід призначати кваліфікованих перекладачів, які здійснюють переклад відповідною національною жестовою мовою.

77. Якщо міжнародну жестову комунікацію використовують через практичні обмеження, її обмеження слід роз'яснити з фіксацією у протоколі, а провадження організувати так, щоб забезпечити помірний темп і чітке роз'яснення юридичних понять.

Керівний принцип 19. Переклад усного мовлення в текстову форму для глухих і слабкочуючих осіб

Судові органи мають забезпечити завчасне замовлення й належне узгодження перекладу усного мовлення в текстову форму, а також відповідні технічні та процесуальні умови для його здійснення.

78. Переклад усного мовлення в текстову форму полягає у відтворенні сказаного письмовим текстом у режимі реального часу — шляхом швидкісного стенографічного набору на клавіатурі або повторного промовляння сказаного із застосуванням програмного забезпечення для розпізнавання мовлення. В обох випадках усний перекладач використовує спеціалізоване програмне забезпечення та потребує якісного звуку, щоб формувати точний текстовий запис у режимі реального часу. Такий переклад дає змогу глухим і слабкочуючим учасникам стежити за перебігом провадження та ефективно брати в ньому участь.

79. Оскільки переклад усного мовлення в текстову форму потребує значного розумового напруження та залежить від якості звуку й стабільної роботи технічних засобів, судові органи мають забезпечити чітке передавання звуку, мінімальний рівень фонового шуму та належне обладнання. Щоб текст залишався точним і читабельним, необхідно впорядкувати черговість висловлювань і дотримуватися помірного темпу.

80. Під час складних або тривалих судових засідань для зменшення ризиків, пов'язаних із втомою, може знадобитися командна робота усних перекладачів і проведення перерв за встановленим графіком. Усні перекладачі повинні мати право повідомляти про надмірне навантаження, технічні неполадки або потребу в уточненні, і таке повідомлення не повинно розцінюватися як порушення перебігу провадження.

переглядати всі висловлювання жестовою та усною мовами.

81. Переклад усного мовлення в текстову форму слугує засобом забезпечення доступності й не замінює перекладу жестовою мовою, якщо жестова мова є основною мовою учасника.[17]

Керівний принцип 20. Спілкування спільною для учасників мовою та субтитрування в режимі реального часу

Судові органи мають враховувати, що учасники судових проваджень можуть спілкуватися спільною для них мовою, мати різний рівень володіння мовою або потребувати додаткових заходів для полегшення спілкування.

82. Використання спільної для учасників мови не обов'язково усуває потребу в усному перекладі чи іншій мовній підтримці. Субтитрування в режимі реального часу може сприяти розумінню та участі, особливо якщо учасники мають різний рівень володіння мовою або їм складно розуміти мовлення через акцент.[18]

83. Залежно від мети провадження під час письмового відтворення мовлення перевагу можна надавати або точнішому передаванню вжитих формулювань, або тому, щоб текст було легше читати й розуміти загалом. Такі заходи мають сприяти ефективній участі й надійному обміну інформацією зі збереженням правової ясності та процесуальних прав.

[17] Приклад: під час судового засідання у цивільній справі за участю сторони зі зниженим слухом заздалегідь призначають перекладача усного мовлення в текстову форму. Судовий орган забезпечує чітке передавання звуку та надає учаснику окремий екран, щоб він міг стежити за текстом у режимі реального часу. Головуючий суддя нагадує учасникам, що вони мають говорити по черзі та в помірному темпі. Коли якість звуку ненадовго погіршується, провадження призупиняють до відновлення чіткого звуку. Ці заходи сприяють точному відтворенню мовлення в тексті в режимі реального часу та ефективній участі, водночас не підміняючи офіційного протоколу провадження.

[18] Приклад: у міжнародних господарських провадженнях, що ведуться англійською мовою, яка використовується як спільна для учасників мова.